

Poznámky k Aristotelovu výměru nehybné podstaty

NOTES TO ARISTOTLE'S FORMULA OF
UNMOVED SUBSTANCE

MARTIN ZIELINA

Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 10
771 80 Olomouc
martin.zielina@upol.cz

ABSTRAKT:

Aristotle appreciated “theology” (*theologiké*) or “the first philosophy” (*próté filosofia*) from all kinds of knowledge because according to his classification of knowledge (i.e. theoretical, practical and productive sciences) just theoretical sciences and more precisely theology should deal with unmoved substance (*οὐσία ἀκίνητος*; cf. *Met. E* 1026a20-31). This paper concerns with a relationship between an equivocal term *logos* and unmoved substance (*úsia akinétos*). Aristotle posited two groups of substance (eternal and perishable), which have different kinds of attractiveness (PA 644b23 ff.). On the one hand, divine substances are not generable and perishable (PA 644b23), however, this kind of substance is also difficult to explore. On the other hand, perishable substances (e.g. animals) participate in generation and destruction and are more accessible for investigation because of we are living together with other animals. First the paper describes a relationship between terms *logos* and *úsia* within the second group of perishable animals and then within the first group of divine substances.*

* Tento příspěvek vznikl na základě Studentské grantové soutěže UP č. p. FF_2013_065.

— ÚVOD

Napřed se budu zabývat Aristotelovým dělením „věd/vědění“ (*epistémé*) a jejich vzájemným hodnocením. Každé vědě totiž připadá jiná skupina podstat, ale také i jiné principy a počátky. Na rozdíl od Platóna Aristotelés uznával to, že je možné, aby někdo byl expertem výhradně v jednom druhu vědění (např. v přírodním vědění).¹ Přesto se zdá, že podle Aristotela jsou jedny skupiny podstat hodnotnější než jiné. V této souvislosti považuji za klíčové sousloví *logos tés úsias*, které budu převážně překládat jako „výměr podstaty“. Nicméně se jedná o spojení dvou víceznačných termínu, tj. *logos* a *úsia*, které hrají významnou roli v Aristotelově myšlení. Postupně se tedy pokusím vysvětlit důležité významy, ve kterých se vyskytuje termín *logos, úsia* i jejich spojení v Aristotelově zoologii (tzn. zejména ve třech spisech – *Zkoumání živočichů*, *O částech živočichů* a *O plození živočichů*). Tuto průpravu se

poté pokusím zúročit i při postihování „výměru nehybné podstaty“ (*logos tés akinetú úsias*), o níž se domnívám, že Aristotelés pojednává ve dvanácté knize *Metafyziky*.

— DĚLENÍ VĚD

Aristotelés se na mnohých místech dochovaného díla zabývá dělením „věd/vědění“ (*epistémé*) na teoretické, praktické a produktivní. Teoretické vědy se zabývají účelem samotného vědění, praktické vědy se zabývají řádným jednáním jednotlivců i společnosti a produktivní vědy se zaměřují na tvorbu krásných nebo užitečných věcí (srov. *Top.* 145a15–145a16; *Phys.* 192b8–192b12; *De caelo* 298a27–298a32; *De an.* 403a27–403b2; *Met.* 1025b25, 1026a18–1026a19, 1064a16–1064a19, b1–b3; *EN* 1139a26–1139a28, 1141b29–1141b32).² Stagirita dokonce přisuzuje některým z nich větší hodnotu než jiným. Kupříkladu psychologii považuje

¹ Srov. Balme 2003, s. 70.

² Srov. Ross 1995, s. 21; Shields 2012.

za jednu z nejpřednějších, když uvádí, že lze každou vědu považovat za „krásnou“ (*kalón*) a „hodnotnou“ (*timión*), buď s „ohledem na její přesnost“ (*kat' akribéian*), nebo proto, že se zabývá „ryzejším a podivuhodnějším předmětem“ (*tó beltionón te kai thaumasióterón*, srov. *De an.* 402a1-402a3). Další srovnání hodnot některých věd lze najít také ve spise *O částech živočichů*. Aristotelés se totiž domnívá, že v přírodě existují dvě skupiny podstat. Jedny jsou božské, resp. „nezrozené a nepomíjivé“ (*agenéta kai aftharta*, PA 644b23), a jsou téměř nepřístupné smyslovému vnímání, čímž je obtížné je zkoumat. Druhé mají „podíl na zrození a umírání“ (*metechein geneseós kai fthoras*, PA 644b24) a patří sem rostliny a živočichové, které je snazší zkoumat, protože „mezi nimi žijeme“ (*to syntrofon*). Přesto si Aristotelés považoval více teoretického vědění než toho produktivního či poietického. A z teoretických věd je to teologie či první filosofie, které se těší z jeho nějvětší pozornosti, protože se zabývají tou nejušlechtilejší skupinou podstat. Tou jsou nehybné podstaty, protože jsou dřívější než podstaty podléhajícím různým změnám a pohybům, mezi které patří například rostliny a živočichové (srov. *Met.* 1026a20-1026a31).

— LOGOS

Cílem tohoto příspěvku je objasnit sousloví *logos tés úsiás*, které překládám jako „výměr podstaty“, napřed u pohybujících se a následně u nehybných podstat. Oba termíny, *logos* i *úsiá*, mají v Aristotelově myšlení více významů a objevují se téměř ve všech

dochovaných spisech. Aristotelés si uvědomoval problémy, které způsobovaly víceznačné termíny, a tak se lze často v jeho spisech setkat s řečnickou figurou *legei polachós* nebo *legei pleonachós* (vypovídá se vícero způsoby). Dokonce tomuto definičnímu úsilí je věnována celá pátá kniha *Metafyziky*, ve které se Aristotelés zabývá mnohoznačností důležitých filosofických termínů (např. *arché*, *aitia*, *fsysis*, *dynamis*, *genos* či právě *úsiá*). Na druhou stranu právě termín *logos* není v této kapitole *Metafyziky* vůbec definován podobně jako *eidos* či *entelecheia*. Tato absence mezi definovanými pojmy může znamenat, že se v případě slova *logos* o filosofický termín vůbec nejedná. Navíc nelze pominout sepětí termínu *logos* se slovesem *legein* (mluvit), které odpovídá rozumovému vyjadřování. V tomto kontextu by *logos* označoval nепролематicky slovo nebo myšlenku.

Poněkud méně radikální interpretací by bylo tvrzení, že podobně jako celá řada jiných (např. *psyché*, *areté*) je i *logos* filosofickým termínem minimálně v rámci specifického „vědění“ (*epistémé*). Domnívám se, že toto stávisko lze podpořit v případě tří oblastí významů (diskurzivita, proporcionalita a kauzalita), v nichž je *logos* používán v rámci Aristotelových zoologických spisů. V nich se tento výraz vyskytuje s následující četností: v díle *Zkoumání živočichů* 21krát, ve spise *O částech živočichů* 51krát a v *O polození živočichů* 74krát. Vycházím z aristotelského indexu editovaného Robertem Radicem¹,

¹ Tomuto indexu předcházel *Index Aristotelicus* (1870) od Bonitze, který se stal také základem pro novější verzi editovanou Radicem et al. (2005).

který uvádí, že se termín *logos* objevuje v dochovaném aristotelovském korpušu 2368krát.¹ Výskyt tohoto termínu se tedy neomezuje výhradně na přírodovědné či dokonce pouze zoologické spisy. Takřka ve všech dochovaných Aristotelových textech se objevuje termín *logos* alespoň jednou,² přičemž nejčetněji se vyskytuje v nominativu singuláru (*logos*).³

Termín *logos* ve významu **diskurzivity** odkazuje k proslovené nebo napsané řeči či alespoň k jejím okolnostem. Ve významu **proporcionality** je používán v případě srovnávání živočichů či jejich částí navzájem, popř. srovnávání částí v rámci jednoho živočicha. A konečně zbývajícím významem **kauzality** je míňeno zřetězení formální, účelové a pohybové příčiny, jež je sjednoceno právě v termínu *logos*, který v tomto ohledu lze přeložit jako výměr, definice či koncepce.

Ve významu diskurzivity se lze setkat s pojednávaným termínem v zoologických spisech, když jsou popisovány podmínky umožňující řeč. Například rty tak neslouží pouze k ochraně Zubů, ale také napomáhají při tvorbě řeči (PA 660a1), která sestává z kombinace zvuků a písmen (PA 660a3). Dalšími částmi důležitými pro řeč jsou jazyk (PA 660a23)

a ústa (PA 662a21), jež kromě mluvení mají funkci výživnou a obrannou, popř. slouží k dýchání (PA 662a26).

Ústy, jazykem a rty pak lidé mohou vyjadřovat také různé smyšlenky, např. že se vlci rodí pouze během dvanácti dnů v roce (HA 580a15). Příkladem další nevěrohodné úvahy, kterou Aristotelés vyvrací, je to, že by živočichové mohli pít prostřednictvím průdušnice, protože ta jednoduše nevede do žaludku, ale do plic (sr. PA 664b19). V kontextu diskurzivity je termín *logos* (ve většině případů v plurálu) používán také při odkažování na jiné spisy.

Termín *logos* ve významu proporce nebo disproporce se vyskytuje u srovnávání částí různých živočichů, ale i u poměrování jednotlivých orgánů vůči jiným v rámci jednoho druhu živočicha. Velikost bránice je tedy proporcionální s ohledem na velikost celého těla (HA 496b15). Slonice mají neproporčně menší prsa vzhledem k velikosti ostatních částí (HA 500a20). A vůbec sloni mají stejné vnitřní orgány jako prasata, až na disproporčně menší slezinu (HA 508a2). Naopak želva je jediný vejcorodý čtyřnožec, který má v proporce ledviny a močový měchýř ke svým ostatním vnitřním částem těla (HA 506b28). Dále růst krokodýla (HA 558a22) nebo psa je proporcni, na rozdíl od člověka, který má v mládí horní polovinu větší než dolní (HA 501a3).

Pro tento příspěvek je však nejzajímavější zbývající význam termínu *logos*, který jsem nazval kauzalitou. Tradičně se Aristotelovi připisují čtyři příčiny, tj. materiální, formální, pohybová a účelová (např. Phys. 198a23;

¹ Pro srovnání uvádím četnost i dalších termínů aristotského korpusu – *genos* (1 552), *eidos* (1 374), *hylé* (693), *aitia* (888), *úsia* (1 073), *fysis* (2 134), *syllogismos* (753).

² Toto tvrzení lze podepřít zmíněným indexem editovaným Radicem et al., který se zabývá pouze spisy, u nichž není sporné připsat autorství Aristotelovi. Pouze v pojednání *O snění* se nenachází žádný výskyt termínu *logos*.

³ Srov. Lennox 2004, s. 125.

Met. 1013a24-1013a33; *APo.* 94a21), ale není ojedinělé, že Aristotelés v rámci svého výkladu uvádí pouze některé z nich či staví formální, pohybovou a účelovou do kontrastu s látkovou (srov. *Phys.* 198a24). Domnívám se, že pro tyto účely Aristotelés někdy užívá sjednocující termín *logos* (např. *PA* 640a32).

V úvodu (*GA* 715a4-715a6) i závěru (*GA* 789b8) spisu *O plození živočichů* Aristotelés shrnuje také tyto čtyři základní příčiny, mezi které patří „látková“ (*hé hylé*), „účelová“ (*to hú heneka hós telos*), „pohybová“ (*hothen hé arché tés kinéseós*) a „formální“ (*ho logos tés úsias*) příčina. Látkovou příčinu tvoří u živočichů jednoduchá tělesa (oheň, vzduch, voda země, resp. jejich kvality teplé, studené, vlhké a suché), které tvoří stejnорodé (např. maso, kost, krev) a ty pak i nestejnорodé části (např. paže, noha, tvář). V úvodu spisu *O plození živočichů* je účelová i formální příčina sloučena do jedné (srov. *ho te gar logos kai to hú heneka hós telos tauton*, *GA* 715a9), stejně je později sloučena s termínem *logos*, resp. formální příčinou, i zbývající pohybová příčina (např. *GA* 735a2). Tuto oblast významu pojednávaného termínu jsem označil za kauzalitu¹ a termín *logos* budu v tomto kontextu překládat jako definice, resp. výměr. V této souvislosti by bylo snad možné rozumět Aristotelovu vyjádření, že samice a samec se liší s ohledem na

1 Katayama označuje toto spojení účelové, formální a pohybové příčiny za „formální substancní jednotu“ (*formal substantial unity*) a navíc se domnívá, že „[...] formal substantial unity, in turn, implies the unity of formula that expresses the essence of an organism“ (Katayama 2008, s. 100).

*logos*² (*GA* 716a18), což je dále v textu vysvětleno tak, že se to týká podílu na možnosti rozmnožování. Dále meč nevytváří chlad ani teplo, ale pohyb nástrojů, čímž je označena pohybová příčina, která naleží výměru kovářského umění (*GA* 735a2). Podobně jako řemeslník formuje výrobek prostřednictvím pohybů svých nástrojů, tak i vyživovací část duše působí pomocí svých instrumentů (tj. tepla a chladu, srov. *GA* 740b32). A konečně při hodnocení starších fyziologů Aristotelés upozorňuje na to, že rozpoznali pouze materiální a pohybovou příčinu, byť je nejasně mezi sebou rozlišovali, ale vůbec se nezabývali formální (tj. *tés de tú logú*) a účelovou příčinou (*GA* 778b10).

Vraťme se však zpátky k sousloví *logos tés úsias*, které lze v rámci Bekkerovy edice Aristotela najít hned na první stránce (*Cat.* 1a4). Aristotelés zde odlišuje věci, které mají společné jméno. Právě až rozdílný výměr podstaty rozlišuje termín živočich od homonym a synonym. Homonyma v tomto výkladu vytváří vztah mezi živočichem a dvojící člověk a nakreslený člověk (termíny v této dvojici mají rozdílný *logos tés úsias*, resp. výměry podstat, přičemž se jednoduše řečeno liší v tom, že nakreslený

2 Balme 2003, s. 23 překládá termín *logos* na tomto místě jako „definice“ (*definition*), zatímco Peck ve svých překladech tento termín nepřekládá, což platí pro všechny výskyty termínu *logos*, které chápou ve významu kauzality ve spise *O částečném živočichů* (např. 639b18, 640a31, 642a20, 642a22) i *O plození živočichů* (např. 715a5, 715a8, 716a18, 729a26, 732a4, 734b33, 735a2). Na druhou stranu Lennox (2004) ve svém komentáři k *O částečném živočichů* má spíše tendenci překládat uvedená místa termínem *account*.

člověk nemá duši, protože právě duše je podle Aristotela forma živočichů, svr. PA 641a18). Naproti tomu Stagirita považuje člověka a vola za *synonyma*, protože je lze podřadit pod společný pojem živočich také na základě jejich stejného výměru podstaty (resp. oběma přináleží duše). Pro Aristotelovu zoologii je charakteristické, že spojuje každou část duše s tělesným korelátem, což ho nakonec vede k tomu, že noetickou část vylučuje ze zoologického zkoumání (svr. PA 641b2). Tuto část duše totiž nespojuje s žádnou tělesnou částí. Navíc se zdá, že nepodléhá změnám jako je tomu u zbývajících částí duše (tj. vyživovací, žádostivé, vnímající či schopné měnit místo, srov. *De an.* 402a6 n.).

— ÚSIA

S termínem *úsia* (podstata) je to snad ještě složitější. Aristotelés zejména na třech místech (*Kategorie*, *Metafyzika Δ* a *Z*) zvažuje celou řadu možností, co označuje tento termín. Interpreti se dokonce neshodnou ani na tom, zda lze sjednotit tyto pasáže (tzv. unitaristické pojetí) a evidentní odlišnosti chápát jako spisy na stejně téma, které jsou určeny jinému typu posluchačů (např. *úsia* v *Kategoriích* pro začátečníky a v *Metafyzice Z* pro pokročilé). Podle alternativního výkladu se zase jedná o vývoj v myšlení Aristotela (tzv. developmentalistické pojetí), v rámci kterého bylo dřívější pojetí *úsia* v *Kategoriích* nahrazeno propracovanějším v *Metafyzice*.¹ Z mého úhlu pohledu se jedná o důležité odlišnosti zejména v tom, zda *úsia* může nabývat i obecného významu. Zdá se, že

motivací pro odmítnutí tohoto obecného významu pojednávaného termínu je Platónova nauka o idejích, která vedla k paradoxům právě při pokusech o vyšvětlení, jak od všeho oddělené inteligenční ideje participují na smyslově vnitřnatelném světě (viz dialog *Parmenidés*).

Ve všech zmiňovaných pasážích je však termín *úsia* chápán jako jednotlivina, tzn. „konkrétní člověk“ (*tis anthrópos*) nebo „konkrétní kůň“ (*tis hippos*) (srov. *Cat.* 1b4, PA 639a16). V *Kategoriích* jsou tyto jednotliviny označeny za první podstaty (*prótós úsiai*). Ovšem Aristotelés vcelku bezproblémově pokládá člověka a koně za druhy stejného rodu. A stejně tak nemá problém pokládat Sókrata a Koriska za lidi. V *Kategoriích* považuje druhy a rody za „druhé podstaty“ (*deuterai úsiai*), které jsou však vždy nutně vypovídány o podstatách prvních (naopak to přitom nelze). Domnívám se, že v tomto významu v *Metafyzice Δ* Aristotelés hovoří o „bytnosti“ (*to ti én einai*) jako o „výměru definice“ (*ho logos horismos*), který by se měl řídit „tvarem“ (*morfé*) a „formou“ (*eidos*) „prvních podstat“ (*prótós úsia*, srov. *Met.* 1031a14). V *Metafyzice Z* je zmíněná také možnost podstaty jako bytnosti, čemuž odpovídá „výměr“ (*logos*), který sám není ve věci, ale pouze se o této věci vypovídá. Formální příčina tedy odpovídá tomu, co věc je, což lze označit buď ontologicky jako „bytnost“ (*to ti én einai*), anebo epistemologicky jako „definici“ (*horismos*), přičemž „výměr“ (*logos*) může vyjadřovat současně ontologický i epistemologický aspekt tohoto definování.

1 Srov. Graham 1990.

Tedy tento „výměr podstaty“ (*logos tés úsiás*) odpovídá definici, která je vytvořená na základě podstatných rysů a je charakteristická pro určitou skupinu podstat. Příkladem z živočišné říše může být jeden druh chobotnic (tzv. *heldóné*, *HA* 525a16), které jsou natolik drobné, že mají na svých chapadlech místo pouze pro jednu řadu přísavek (jiné druhy mají dvě řady): „[N]e protože by to bylo nejlepší, ale protože je to nutné s ohledem na specifický výměr podstaty“ (úk *ún hós beltiston echúsin, all hós anagkaion dia ton idion logon tés úsi-as*, *PA* 685b15).¹

— NEHYBNÁ PODSTATA

V úvodu jsem zmínil, že největší hodnotu má pro Aristotela teologie či první filosofie, což je vědění, které se zabývá nehybnými podstatami. Na druhou stranu si Aristotelés uvědomuje, že na rozdíl od živočichů, mezi kterými žijeme, tyto podstaty nelze pozorovat prostřednictvím smyslů, snad jedině s výjimkou některých nebeských těles. Přesto se zdá, že to Aristotelovi nebrání v tom, aby o nich podal „výměr“ (*logos*, např. *Met.* 1072a22). Domnívám se totiž, že tomuto definování na základě podstatných rysů věnuje dvanáctou knihu *Metafyziky*.

Zde považuje podstatu za část „univerza“ (*to pan*). Navíc se podstaty mezi sebou liší zejména s ohledem na to, zda samy podléhají pohybu či nikoliv. Proto lze pro účely tohoto příspěvku pojednávat o dvou odlišných typech podstat (tj. pohybujících se a nehybných

podstatách). Na jednu stranu o těch, kterým náleží pohyb (např. rostliny a živočichy). Na druhou stranu o těch, které tento pohyb působí, a když už samy jsou vystaveny pohybu, tak se jedná o první pohyb, který všem ostatním předchází. Rostliny a živočichové náleží do fyziky (resp. *hé fysiké epistémē*), která se týká jsoucích sdílejících podstatu umožňující to, že v ní samé je počátek pohybu a kliedu (srov. *Met.* 1025b18-1025b21).

Na druhou stranu se zdá, že podle Aristotela je prvním charakteristickým výměrem nehybných podstat jejich věčnost, resp. to, že jsou „stále stejnoměrně činné“ (*dei ti aei menein hósautós energún*, *Met.* 1072a10). Aristotelés nabízí zejména dvě možnosti, které by tuto věčnost, resp. ono nepřetržité stejnoměrné projevování, mohlo zaručit. První možností je to, že se tak děje „vzhledem k sobě samému“ (*kath' hauto*). Další to, že „vzhledem k něčemu jinému“ (*kat' allo*). V důsledku Aristotelés bere vážně pouze první možnost, protože podle něho lze vystopovat počátek každého pohybu v rámci takzvané pohybové příčiny, kterou ne nadarmo označuje „odkud je počátek pohybu“ (*hóthen hé arché tés kinéseós*). V případě plození živočichů je touto pohybovou příčinou semeno (resp. právě semeno je jakýmsi pohybem vzhledem k něčemu jinému, který je z věčnosti nehybných podstat vyloučen). A až v dalších případech, resp. pohybech, za touto pohybovou příčinu u živočichů Aristotelés považuje duši, resp. za pohyb „vzhledem k sobě samému“ (srov. *De an.* 415b8-415b12). Ve dvanácté knize *Metafyziky* o pár řádků dále Aristotelés tvrdí, že je to zřejmé

¹ Není-li uvedeno jinak, jsou překlady z řečtiny mé vlastní.

nejenom z „výměru“ (*logó*), ale i z „výsledku činnosti“ (*ergó*) (*Met.* 1072a22). „První nebe“ (*prótos úranos*) je věčné (*Met.* 1072a23), a proto je tím, co pohybuje, ale je také něčím pohybováno (tj. prvním nehybným hybatelem).

Výměrem nehybných podstat se zdá být podle Aristotela výčet „prvních“ typů pohybů, které se člení až v dalších zprostředkovaných pohybech. Například žádostivost a myšlení splývá v tomto prvním pohybu (srov. *Met.* 1072a28), ale například u lidí se dá smysluplně od sebe oddělovat. Dále kruhový pohyb je prvním pohybem (*fora*, srov. *Met.* 1072b7) z pohybů vůbec, protože ostatní pohyby jsou pozdější oproti místnímu pohybu v kruhu (*Met.* 1073a13). Právě tento typ místního pohybu Aristotelés připisuje nebeským tělesům včetně slunce. Jen pro zajímavost uvádí, že podle Aristotela v rámci primárnosti „pohybů“ splývá dokonce jeho skutečnost s potěšením (srov. *Met.* 1072b17). Proto je podle Aristotela věčný bůh nejdokonalejší bytostí (*dzón aidion ariston*). V konečném důsledku je toto jsoucno nedělitelné, protože je neomezené.

Je však nutné poznamenat, že výměr nehybné podstaty Aristotelés vytváří na základě smysly nezprostředkovaných závěrů. Jedná se spíše o logickou analýzu pohybů, které Aristotelés stopuje až ke svému počátku, protože vše pohybované musí být něčím pohybováno, co samo o sobě však pohybováno není, resp. Aristotelés postuluje existenci „prvního nehybného hybatele“ (*prótón kinún akinéton*, *Met.* 1073a27). Mezi další takové věčné podstaty patří i nebeská tělesa.

ZÁVĚR

Aristotelés za božské podstaty považuje nebeská tělesa i ve spise *O nebi* (292a15, 284a2-284a10), přičemž poznávání pohybujících se i nehybných podstat má svou vlastní přitažlivost. Nebeská tělesa mají vyšší stupeň božskosti, zatímco rostliny a živočichové jsou zase přístupnější zkoumání. Předností božských podstat je to, že jsou stále tytéž, resp. věčné. O této prioritě věčných věcí Aristotelés pojednává nejenom v metafyzice (XII. 7-10), ale také ve *Fyzice* (VIII. 4-6). Argumentuje zde, že pro každou změnu existuje nehybný počátek.

Bůh neboli první nehybný hybatel a nebeská tělesa tak mají vyšší badatelskou hodnotu než poznávání pomíjivých jsoucen, mezi která patří rostliny a živočichové. Na druhou stranu je zoologie uchopitelnější, protože jsou živočichové snáze pozorovatelní a definovatelní. Proto jsem se i v tomto příspěvku napřed zaobíral formální příčinou živočichů, resp. definiční otázkou Co je živočich?. Aristotelsky řečeno jsem napřed nastínil „výměr podstaty“ (*logos tés úsiás*) živočichů. A až po tomto cvičení jsem se pokusil na základě dvanácté knihy *Metafyziky* sledovat Aristotelovy názory na výměr nehybné podstaty. Formální příčinou živočichů je jejich duše, jež je však předávána v rámci plození od samce prostřednictvím semene. Ačkoliv duše živočichů díky tělesným částem je vnitřním principem všech dalších pohybů, tak v případě plození je zapříčinována zvnějšku (tj. svým otcem). Výměr nehybných podstat spočívá v tom, že jejich činnost je stále stejná a trvá věčně. Částí výměru nehybných

podstat je tedy úvaha, co je zodpovědné za ono věčné trvání. Aristotelés nabízí několik možností, z nichž vybírá tu, že se tak děje „vzhledem k sobě samému“ (*kath' hauto*). Tato úvaha je v souladu s jednou z Aristotelem postulovaných základních příčin, a to pohybovou, jejíž doslovný překlad zní „odkud je počátek pohybu“ (*hothen hé arché tés kinéseós*). A proto věčné podstaty jsou hybatelně vše- ho ostatního. Snad jedině u nebeských těles je kupříkladu pozorovatelnou pod- statnou charakteristikou to, že jejich pohyb je stále kruhový. Zdá se, že tato pozorování Aristotela vedou k tomu, že prvním ze všech místních pohybů je kruhový pohyb, který přísluší Měsíci i Slunci. Přesto lze nepohybující počá- tek všech dalších pohybů sledovat dále, a to až k „prvnímu nehybnému hybateli“ (*próton kinún akinéton*, Met. 1073a27). Dvanáctou knihu *Metafyziky* Aristotelés zakončuje citátem z Homéra, že „mno- hovláda není dobrá, budiž jedený vlád- ce“ (*úk agathon polykoiranié; heis koira- nos estó*, Met. 1076a4). Tímto jediným vládcem se zdá být právě první nehybný hybatel, který poskytuje pohyby všemu ostatnímu, včetně živočichů. —

ZKRATKY:

Aristotelés		GA	<i>De generatione animalium</i>
<i>APo.</i>	<i>Analytica posteriora</i>	HA	<i>Historia animalium</i>
<i>Cat.</i>	<i>Categoriae</i>	Met.	<i>Metaphysica</i>
<i>De an.</i>	<i>De anima</i>	PA	<i>De partibus animalium</i>
<i>De caelo</i>	<i>De caelo</i>	Phys.	<i>Physica</i>
EN	<i>Ethica nicomachea</i>	Top.	<i>Topica</i>

BIBLIOGRAFIE:

- Aristotelés (2008). *Metafyzika* (přel. A. Kříž). Praha: Petr Rezek.
- Balme, D. M. (2003). Aristotle: „*De Partibus Animalium*“ I and „*De Generatione Animalium*“ I (with passages from II. 1-3). New York: Oxford University Press.
- Bekker, I., Brandis, C. A., Bonitz, H. (1831-1870). *Aristotelis opera*. Berlin: Apud Georgium Reimerum.
- Bonitz, H. (1870). *Index Aristotelicus*. Berlin: Typis et impensis G. Reimeri.
- Burnet, J. (1900-1907). *Platonis Opera*. Oxonii: E typographeo Clarendoniano.
- Graham, D. W. (1990). *Aristotle's two systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Katayama, E. G. (2008). „Substantial Unity and Living Things in Aristotle“. *Apeiron* 41(3), s. 99-128.
- Lennox, J. G. (2004). *Aristotle: „On the Parts of Animals“ I-IV*. Oxford: Oxford University Press.
- Peck, A. L. (1961). *Aristotle: Parts of Animals* (introduction, text, translation). Cambridge: Harvard University Press.
- Peck, A. L. (1963). *Aristotle: Generation of Animals* (introduction, text, translation). Cambridge: Harvard University Press.
- Radice, R., Gammacurta, T., Bombacigno, R. et al. (2005). *Lexicon 3, Aristoteles*. Milano: Biblia.
- Ross, D. (1995). *Aristotle*. London; New York: Routledge.
- Shields, C. (2012). „Aristotle“. In: E. N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy [online]*. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2012/entries/aristotle/>